



ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ ગુજરાતી કૉપીરાષ્ટ્ર વિભાગ ]

અનુક્રમાંક ૧૦૮૩૨ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ડૉક્ટરવન્ના ૨૨૦૧૫૧

વિષય ૬-૧૪

# ઠેકારવની પૂરવાણી

કર્તા - કલાપી

૬૬ ભાઈના સ્વ૦ ઠેકાર સાહેબ

સુરસિંહજી તખ્તસિંહજી ગોહિલ

પ્રકાશક

રમણીક કીશનલાલ મહેતા

વિ સ ૧૯૭૮

ઈ સ ૧૯૨૩

કર્મિત આઠ આના

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય  
અમદાવાદ  
ગુજરાતી કૅપીરાઈટ સંગ્રહ  
૧૦૯૩ નં

સર્વ હક પ્રકાશકને સ્વાધીન

૨૯૨૨૩

પ્રકાશક રમણીક કીશનલાલ મહેતા, ગુસાપારેખની પોળ,  
અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૧ લી

પ્રત ૨૦૦૦

મુદ્રક વીમનલાલ ઇશ્વરલાલ મહેતા

મુદ્રણસ્થાન વમત મુદ્રણાલય રાયપુર શામળાની પોળ પાસે અમદાવાદ.

## સ્વ૦ કલાપીને શ્રદ્ધાંજલિ



૧

જોયો તને પ્રથમ મેં તુજ કાવ્ય માહે-  
દર્દેદિલી ભર તને પરખી લીધો મેં  
જોયો પરતુ તુજ રાજવી દેહ માહે,  
ત્યારે દીઠો વદનગી ઝલકે તને મેં !

૨

જે ભાવ તુજ નયનો થકી નિઝર્યા તે-  
આસુ રૂપે ન નિરખેલ કદી ય અહેરે :  
ત્યા તો દીઠી અજળ કેં સુરખી ખીલેલી-  
ને ત્યાજ તુજ કવિતા ક'ઈ મેં ઝીલેલી !

૪

૩

કાંચે ન, તે કવિતણા વદને રસાત્મા-  
આરાધતો મુજ સદા ય અધીન આત્મા !  
તારૂ હું જીવિત માત્ર જ એક કાવ્ય-  
તે દશ્યને ક્યમ ગણુ કદિ કોદિ શ્રાવ્ય ?

૪

મારે ન દર્દ દિલનું તુજશુ વહેતુ  
તહો ચે ગમે કરેણુતા મુજને ય એ શુ ?  
પ્રાઠાનુરાગી હું તુ તો પ્રથમાનુરાગી !  
પ્રયાસિસાધક હું તે ધરી પ્રેમપ્રાપ્તિ !

૫

કેકા પ્રકુલ હૃદયે ફૂળ તે તથાપિ,  
નૃત્યે કર્યું પ્રિયતમાશરણે કદાપિ,  
સાર્યાં ય અશ્રુદિલબ્દાલપનાં, વિલાપી !  
દેખે પ્રભુ અમરશાપ્તિ તને કલાપી !

લલિત

## અર્પણ



સદ્ગત સાક્ષર શ્રી કાન્તના  
અમર તત્વને !

સ્વઃ કલાપીના જીવનના ત્હમે સખા હતા ત્હમની  
કાવ્યકલાની તેમ જ જીવનની જાહોજલાલી ત્હમે જોઈ હતી.  
ત્હમના અવસાન પછી ત્હમે ત્હમનું બધુકૃત્ય કીધું એવું  
કોઈક જ ગુજરાતી સાક્ષરે કર્યાનું ઇતિહાસ કહે છે કલાપીના  
કાવ્યોના પ્રકાશક ત્હમે છો, મહારા જેવા તો અદ્યાશે  
અભ્યાસી જ છે ત્હમારા એ બધુકૃત્યથી આકર્ષાઈ એ વિગ્લ  
સેવાના સ્મરણમા આ સગ્રહ ત્હમારે ગરણે ધરૂ છું

રમણીક કીશનલાલ મહેતા



## પ્રસ્તાવના



કલાપીના કેકારવના સગ્રહણકાલે સગ્રહાતા રહી  
ગયેલા કેટલાક કાવ્યો આ ન્હાનકડા સગ્રહમા છે ગુજરાતે  
કેકારવને સફલાવથી વધાવી લીધો છે, અને પોતાની ચિર-  
જીવ કાવ્યમાલામાં સ્થાપેલો છે કલાપીને વિશે વિશેષ  
બાણુવા ગુજરાત ઉત્સુક છે, અને આ કાવ્યોની પ્રસિદ્ધિથી  
સાહિત્યરસિકોની એ તગ્ન છીપશે નહીં, બદકે વધશે.  
કલાપીને! પત્રવ્યવહાર સરકારી, નસરથ અને વિશાલ હોતો  
એમના અન્તરના અનેક ઉભરા એમા ઉછળતા, ને કાવ્યોમા  
યે ન સમાતા એમના ઉરભાવ ત્વડા પ્રગટ થતા એ  
આખુ યે સાહિત્ય હજી અપ્રસિદ્ધ જ છે કલાપીના દેવ  
થયે પણ લગભગ પચ્ચીસી વીતવા આવી પ્રસિદ્ધ કરવા  
યોગ્ય ને ને હજી અપ્રસિદ્ધ હોય તે પ્રસિદ્ધ કરવા ॥ હવે  
પછી યે કેટલોક વિલખ થશે? કલાપીના જીવનપ્રસંગોને  
તેમ જ કાવ્યોનો અર્થનો અનર્થ કેટલીક વેળા થાય છે તે  
યે કહાય એથી સુધરશે.



કલાપી જે યુગમા થયા તે સાહિત્યયુગ કીયો,  
અને કેવો હતો ?

ઈ સ ૧૮૮૭ મા ગોવર્ધનરામભાઈના સરસ્વતી-  
ચન્દ્રનો પ્રથમ ભાગ છપાયો મણિશકરનો કાવ્યસમ્રહ  
પૂર્વાલાપ-તો હમણા જ છેક ૧૯૨૩ મા પ્રસિદ્ધ થયો,  
પણુ હેમાના અને હેમના સર્વોત્તમ કાવ્યો વસન્તવિજય,  
ચક્રવાકમિથુન, મ્હારી કીસ્તી, ખડ શિખરિણી એ સમયે  
માસિકોમા પ્રગટ થયા હતા નરસિંહરાવની કુસુમાભાળા એ  
અરસામા જ છપાઈ, અને હૃદયવીણા ૧૮૯૬ મા છપાઈ  
ઈ સ ૧૮૯૧ મા રમણભાઈએ જ્ઞાનસુધાનું ત્રીપદ લીધું,  
અને ૧૯૦૧ સૂધીમા તો ભદ્રભદ્રનો ને કવિતા અને સાહિ-  
ત્યનો મ્હોટો ભાગ, તથા હાસ્યમન્દિરમાનો કેટલોક ભાગ  
એ જ્ઞાનસુધામા પ્રસિદ્ધ થયા રમણભાઈના તેમ જ જ્ઞાન-  
સુધાના સાહિત્યવિકાસનો એ પરમ દશક હતો ૧૮૯૨ થી  
કલાપીએ પણ પોતાની કેકાવલિ ખોલી એ પૂર્વે દશકેક  
અગાઉ મણિલાલ નમ્બુભાઈ અને હરિ હર્ષદ દુવ આપણા  
સાહિત્યમન્દિરમા પધાર્યા હતા વીસમી સદીનો મ્હો ફાટ-  
તામા તો એ સાહિત્યઉપાનકોની જાડોજલાલી અસ્ત  
પામી ગઈ. નવા શતકનો દિવસ ઉગ્યા પછી એ એ સાહિ-  
ત્યમંડળમથી જે તપતા ન્હા તે વદના ચન્દ્રમાની પેઠમ,  
નિસ્તેજ ને અસ્તાયળે ઢળેલા જેવા રહ્યા, અથવા તો  
પાછલી તિથિઓના ઉગેલા પૂર્વાકાશે હતા તે, 'દેવસ મ્હુ-  
ડતો ગયો તેમ તેમ એ નવદુગના તેજમા વધારે ને વધારે  
દ્વિષ્ટા પડતા ગયા

ઇ સ ૧૯૦૦ ની સાલમા કલાપી દેવ થયા, ૧૯૦૧ ની સાલમા ગોવર્ધનરામભાઈએ સરસ્વતીચન્દ્રનો ચોથો ભાગ પ્રસિદ્ધ કરી એ મહાગ્રન્થની પૂર્ણાહુતિ કીધી ગુર્જર સાહિત્યના ઇતિહાસમાની ઉર્જવળ એ યોગ સ્પીસમી સદ્દીની છેલ્લી પદ્મવર્ષી એ ગોવર્ધનયુગ, એ સરસ્વતીચન્દ્રના સાહિત્યસામ્રાજ્યનો સમય

એ ગોવર્ધનયુગમા નરસિંહરાવના બે સારા કાવ્ય સંગ્રહ છપાયા, કાન્તના ઉત્તમોત્તમ કાવ્યો રચાયા, રમણભાઈના સાહિત્યજીવનનો પગ્મ દશક તપી ગયો, મણિલાલ નમ્બુભાઈ અને હરિ હર્ષદ મુવના જીવનનો એ ઉતરતો અપોર હતો, શીતેર વર્ષના વૃદ્ધ દલપતરામ એમનો યુગ આશ્રમે વાનપ્રસ્થ જેવા થઈને સસાર કવિતામાથી ઉપરાય પામી ધર્મકવિતાનો સાપ્રદાયિક મહાગ્રન્થ ગૂંથતા હતા, કલાપીનુ એ કાવ્યજીવન એ યુગમા ઉગ્યુ ને અસ્ત પામ્યું

એ સમયમા ગુર્જરપ્રિય બે ચિરજીવ ગ્રન્થો આપણને મળ્યા સરસ્વતીચન્દ્ર અને કેકારવ સરસ્વતીચન્દ્ર એટલે ગોવર્ધનભાઈના અનુભવ-અન્વેષણની મીમાસા કેકારવ એટલે કલાપીના અન્તરોદ્ગારોની ગીતાવલિ બન્ને એ જીવનમાથી જન્મ્યા, હૈયામાથી ઉછળી આવ્યા એ દશકની ગુજરાતની નૈસર્ગિક પ્રતિભાના એ બે સાહિત્યસન્તાનો. તે સમયે સરકારી મહાવિદ્યાલયોના ઉપલા વર્ગોમા શિખવાતી પાલકેવની ગોદડન ટ્રેઝરીમાના અમૂક પદ્ધતિના કાવ્યોના સફળ અનુકરણોના સંગ્રહ એટલે કુસુમમાળા હૃદયવીણ-

માના કેટલાક લાખા કાવ્યો એટલે મણિશ કરના અનનુકર-  
ણીય વસન્તવિજયના નિષ્કળ અનુકરણો, નુપૂરજ્ઞકાર એટલે  
તો કુસુમમાળાના અને હૃદયવીણાના એ પઠકા સ્મરણ  
સહિતા એટલે ટેનિસનના ઇનમેમોરિયમની સામાન્ય પ્રતિની  
પ્રતિકૃતિ જ પુજ્યોતિ એટલે સર એડવિન આર્નોલ્ડના  
લાઈટ ઓફ એશિયા-પુદ્ગલચરિતના સરસ ભાષાન્તરના પગરણ  
ધ્રેણ કવિઓમા એ સર્વશ્રેષ્ઠ તો શેક્ષપિયર અને મિલ્ટન  
એ ધ્રેણ મહાકવિઓના મહાકાવ્યોને તો નરસિંહરાવ  
હજી અનુકરણી કે ભાષાન્તરની આગળી પણ અડકાડી શક્યા  
નથી શેક્ષીનું એ સર્વોત્તમ કાવ્ય તો પ્રોમીથિયસ અનળાઉન્ડ  
શેક્ષીના એ ભાવપ્રવાહ કે કલ્પનાપૂર કે રસભરતી અનુ-  
વાદની એ કૌંઠ કૃતિમા નરસિંહરાવ હજી તો ઝીલી શક્યા  
નથી સરસ્વતીચન્દ્ર અને કેકારવ એટલે એ યુગની ગુજ-  
રાતી કાવ્યપ્રતિભાના વરસતા સ્વયંભૂ મેઘ એમના જ  
સમકાલીન કુસુમમાળા ને હૃદયવીણા, અને એ જ કર્તાની  
બીજી કૃતિઓ નુપૂરજ્ઞકાર, સ્મરણસહિતા, ને જ પુજ્યોતિ  
એટલે પ્રધાનભાવે અનુકરણ ગોવર્ધનભાઈ અને કલાપી  
એટલે ગુજરાતની એ યુગની ગગનગામિની કલ્પના, સ્વયંભૂ  
રસસરિતા, ચિરંજીવ કવિતા નરસિંહરાવ એટલે ધ્રેણ  
કવિતામાથી એ માત્ર ન્હાનન્હાના મીઠા ફેરાના ઝીલનાર  
નરસિંહરાવ એટલે એ યુગના સફળ તેમ જ નિષ્કળ અનુ-  
વાદ નરસિંહરાવ એટલે પરનાળઝીલ્યા પાણીથી ભરેલું  
અમઢાવાદનું એક ટાંકું, મણિશ કર એટલે, ચરમે શાહી  
જેવું, મીઠું રસજરણ, કલાપી એટલે ધૂધવતો સસુદ્ર,  
ગોવર્ધનરામ એટલે રસસાહિત્યનો મહાસાગર.

કલાપીને યે બહારથી સૂચન મળ્યા નથી એમ નથી. મણિલાલ નમૂનાઈ તેમ જ મણિશંકર ઉભય કલાપીના મિત્રો હતા, વિદ્યામા, વયમા, સાહિત્યપ્રવેશમા વડિલ હતા અને એ વડિલ મિત્રોની છાયા કલાપીના જીવનમા કે સાહિત્યજીવનમા નથી પડી એમ નથી પણ કલાપીની ગઝલો કાઈ મણિભાઈની ગઝલોના અનુકરણો નથી, વૃદ્ધ ટેલિયો, ભરત, બિલ્વમગળ, ચન્દા જેમ મેઘનું અનુકરણ છે એમ, વસન્તવિજયના અનુવાદ નથી, કલાપીના સવાદો એ ક્રાન્તના સ્વાદોના પડધા નથી, પણ ભાવનામા ને રસગાઝલીર્યામા સવાયા છે કલાપીના હૃદયને સસારના હથોડા વાગ્યા હતા, અને હૈયાના પાતાળઝરણ કૂટયા હતા. કવિત્ત્વઝરણના સ્વયંભૂ કૂવારાની અખડઉડતી ધારાઓ એ કલાપીનો કેકારવ સાગરમા ભરતી વહે છે તેમ, માનવશરીરમા રૂધિર વહે છે તેમ, ગોવર્ધનભાઈના ને કલાપીના આત્માઓમા કવિતા ઉછળતી હૈયાની બાગ તરીકે, આત્માની આરતી તરીકે ગુજરાતે કેકારવને પિછાન્યો ને સત્કાર્યો છે, ઝીલ્યો ને વધાવ્યો છે. માત્ર છવ્વીશ વર્ષની વયમા, અને તે પણ એક રાજવીએ, કેકારવ ગાયો છે એ ઇતિહાસ સ્મરણમા સાબરી આવે છે ત્યહારે ત્યહારે તો સાનન્દાશ્ચર્યની ભરતી જ ઉભરાઈ રહે છે

નહાનાલાલ દલપતરામ કવિ

જૂલાઈ ૧૯૨૩



## બે બેલ

ખાનગી કામ પ્રસંગે મ્હારે લાઠી જવું થયું હતું ત્યહા તપામ કરતા સ્વં કલાપીના કેટલાક અપ્રસિદ્ધ કાવ્યો તથા એક આદરેલી અધૂરી નવલકથા મળી આવ્યા હવે સ્વ. કલાપીના પત્રો સિવાય કાંઈ અવશેષ રહેતું જણાતું નથી. આ કાવ્યો તથા નવલકથા સ્વં કલાપીના સ્નેહરાસી બાત્રી બોધીબા-શોભના-ને બતાવતા હોમણે તે છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવાની મજૂરી આપી છે એ સાડું હું ગુર્જરસમાજ તરફથી હોમનો ઉપકાર માનું છું વળી સ્વં કલાપીના હસ્તાક્ષરનો એક અપ્રસિદ્ધ પત્ર પણ હોમણે મ્હને છાપવા સાડું આપ્યો છે હોને માટે પણ હોમનો આભારી છું.

સ્વં કલાપીની લખેલી નવલકથા, છે હોવા સ્વરૂપમા જ, થોડાક સમયમા છપાઇને બહાર પડશે

ગુસાપારખની પોળ,

અમદાવાદ.

}

રમણીક કીશનલાલ મહેતા

स्व. कलापीना हस्ताक्षर.

ॐ श्रीगणेशाय नमः । तने नमिन् ॥ १५ ॥  
नो दे ॥ १५ ॥ ॥ १५ ॥ ॥ १५ ॥  
महात्मा रामानन्दमहाराज ॥ १५ ॥ ॥ १५ ॥  
मते ताश पारो ॥ १५ ॥ ॥ १५ ॥  
॥ १५ ॥ ॥ १५ ॥ ॥ १५ ॥  
॥ १५ ॥ ॥ १५ ॥ ॥ १५ ॥  
॥ १५ ॥ ॥ १५ ॥ ॥ १५ ॥

દેખો દેખો ડોનમ નોગા  
પ્રેમીન ૧૧૧૧ નામ રૂપા છે  
એવો મરણ સોર કનોવના પ્રકાર  
મોખામાં મૂકા રૂપુ છે મને  
સપના રૂપાને રૂપાન પ્રમુખ  
આમારના દેખાને રૂપાને  
રૂપા નામ છે જાવન જાવન

જુ મૂકા આપા રૂપાને  
રાશી રૂપાને રૂપાને રૂપાને  
જા રૂપા રૂપાને જાવન રૂપાને  
મરણ રૂપાને રૂપાને રૂપાને  
રૂપાને જાવન મરણ રૂપાને  
રૂપાને રૂપાને રૂપાને રૂપાને  
રૂપાને રૂપાને રૂપાને રૂપાને

તેમ બાઈ છે, તારી જાણ,  
 જાણ વિંતી ગામ ગામમાં  
 અને તમારી જાણ નથી અને,  
 અને તમારી છે જાણ રહે  
 પરમાત્માની રાખ પર ૩ ઉભરે  
 હું અને જાણી જાણી મદદ  
 અને જાણ પાછા ફરે એ  
 ગાંધાર અને દમ અને પાણી  
 બંધો રાજી ફરી રાજી અ  
 સુત્ર અને રાખ રાખ  
 રાજાનો તારી  
 સુરસિંહ.

---



## અનુક્રમણિકા

કાશ્મીરનું સ્વપ્ન	૪
કાશ્મીરના વિયોગ	૫
પ્રીતિની રીતિ	૬
સુષુપ્ત પ્રિયાનું દર્શન	૭
કુમુદી લૂગ	૮
સુખમય અગ્નિ	૧૧
હેલ્લી મનામ	૧૩
આરા	૧૫
ભવિષ્યના કવિને	૧૮
એ દૂર છે !	૨૦
મહાપ્રભેશરને	૨૩
તાર અગે દુ	૨૪
નિર્દિ	૨૭
ખુની નાના	૨૯
ખુદાવી મઝા	૩૦
સૂ તીગતે	૩૫
અસ્થિ ન	૩૬
મિત્ર પ પીને	૪૨
વેચાઉ કયા	૪૮
આપની ગદમ	૫૦
શરા પનો દનકા	૫૨
તમારી રાહ	૫૪
ગદાગી તુ ખી	૫૬

કેકાદરવની પૂરવણી

## કાશ્મીરનું સ્વપ્ન



શાહૂલ વિકીડિત

ક્યાઈ છે ખુબ ઘીટ ઝાડ વનના ઝાઝા ફૂલોથી ભર્યા,  
વેલીના નવરંગથી લટકતા સારા પટોળા ધર્યા,  
ક્યાઈ છે તુટીને પડેલ ભુખરા પાનો વિના ઝાડવા,  
ભેગીને! ધરી વેશ લેખ લઈને બાણે બિચારા પડ્યા

ક્યાઈ છે સુધરીતણા લટકતા માળા નહીની પડે,  
નીચે મોર કળા કરે પ્રિય કને લીલા ગલીયા પડે,  
ક્યાઈ છે ફરતા ચૂથે ગજ તણા લાગે ઘણી ડાળીને,  
તેઓનાં બચલા રમે જલવિષે માતા કને દોડીને.

છે ક્યાંઈ અતિ ઘોર ગભૌર શુદ્ધ, કાળી ઘટા ઝાડની ?  
 કાળી તે દિસતી છવાઈ જઈને અધારી છે તે ઘણી,  
 જડે છે નેસભરી નદી અહિં તહિં, નાળા પડયા વિખરી,  
 કુભેમા ઝરણા વડે અળકતા, છાળેા ઉડે પાણી.

જ્યાં છે એવી નદી ઘણી, ખરફના ઝાઝા જ્યહાં ડુંગરા,  
 એવો કાશ્મીર દેશ છોડી દઈને જાઉં હવે હું ક્યાં ?



## કાશ્મીરમાં વિયોગ



મનહર

વાદળે જળે ભરેલે આવી વીધ્યા કુગરોને,  
કેતરોની માહીથી પાણી વહે છે તે થકી,  
વાદળુ વિયોગનુ ભર્યું આ આલ્યું મન પર,  
અમૃધારા વહે દિનરાત ચક્ષુમાહીથી

વીજળીનો કડેકાટ તોડી પાડે શીખરોને,  
વિરહનો માર છેદે હૃદયના મર્મને,  
વૃક્ષના ઘસારા થકી પર્વતોમા આગ બળે,  
શશાક સમીર થકી દિલ ખાક થાય છે

છરેરાને ખીણ બધા છાઇ ગયા ઘાસ વડે,  
જુકી રહી હાર, ઝાડ, વેલીપર, પુષ્પની,  
કામથી રોમાચ વાર વાર થાય શરિરમા,  
થર થર ધૂંજે દેહ મદન પીડા થકી.

ખરફના કણ ઘણા ચોટી રહ્યા ટોચ પર,  
જીગરમા પડ્યા કાણા મનોજના શરથી,  
દિસતો સુરજ નથી, અંધકાર વ્યાપી ગયો,  
જીવ કેમ જતો નથી શરિરની મહીથી.



૬

## પ્રીતિની રીતિ



સોરઠ

ધન, તન હેતા નવ ડરવું, લાઈ, મનને વિચારીને ધરવું,  
ચંદન વૃક્ષને વ્યાલ વીંટાયા, સાચવી તેને લેવું,  
રત્ન પથર કુદનને કથીરમા રત્ન કુંદનથી જડવું,  
કરી કસોટી કરવી ખરીદી, પાછળ ના પસ્તાવું

પ્રીત રીત તે પ્રેમી પિછાને, સાગરે મોતી સમાજી,  
જો દીધું દિલ કોઈને પ્રેમે તેને તો નિજનું ગણવું,  
એકજ રંગ નિભાવવો નિત્યે નવરંગી નવ થાવું

૮૧૭

## સુષુપ્ત પ્રિયાનું દર્શન



મનહર

સુહર આ સેજમાહી, પુષ્પના પરાગમાહી,  
વસતના જેવી પ્રિયા મહારી આજ દિસે છે,  
સુતેલી છે ખાલા લાલ, કેમલ છે ગાત્ર ઢીલા.  
ચંદ્ર જેવો શીત ચંદ્રેરો શાત હસી રહ્યો છે

સ્તનો મદ મદ હલે શ્વાસની સુગંધી સાથ,  
તલાવતરગ જેવું કૃશોદર ઝુલે છે,  
સર્પના સસુહ જેવા વાળ આમતેમ હલે,  
પવનના જેવું વસ્ત્ર ફર ફર ઉડે છે.

કંઠલીના વન જેવા નિઃશ્વલ ઉરની વચ્ચે,  
જલકર ફર જેવી પાટલી પડેલી છે,  
લાલ ગાલ ગુદલ પર ચાડલો ખસી પડેલો,  
કપાલનું કુંકુમ તો ભુસાઇ ગયેલું છે

ઘટ જલધર જેવા નિતબની પાસે નાની,  
કટિ અમસુરતથી આત થઇ પડી છે,  
દુતિના દમામવાળી હસ્તલતા ખ્યારી, સારી  
ધડકતી છાતી મારી ઉપરે પડેલી છે

જ્યારી પ્રેમવાળી પ્રાણ પોઢેલી છે પ્રેમઘેલી,  
 સુખનને ઈચ્છતી આ આખ બોની બધ છે,  
 અશુલી અધર પર, જોઈ જરા ઉચા રહો,  
 રામા બહાલી સુતી સુતી, “પ્રભુ, પ્રભુ” જપે છે





૯

## કુમુદી ભુંગ

❀

તોટક

લટકે મટકે લટકે, ભમરા !  
લટુડા મટુડા કરજો, ભમરા !  
વિધિની મરજી દમવા, ભમરા !  
તુ ભમજે, તુજ કોઈ નથી હો !

કુલડા લટકી દરબાર ભમ્યો !  
કરમાઈ ગયા તવ છોડી ગયો !  
તુજ ખ્યાર ઘડી પશુ ના વિરમ્યો !  
પ્રેમની આશ ન રાખ હવે તુ !

પલમા નવરગ કરે, ભમરા !  
ગજબી ઠગ તુ બગલો, ભમરા !  
તુજ કાળજડું કપટી, ભમરા !  
- ચર્ચુ છ છે, ખર હોઠ ખરો તુ !

હટ જા, ભમરા ! પટકુ, ભમરા !  
મુજ પ્રાણ રહ્યા લટકી નભમા !  
તુજ પ્રેમ વૃથા ભરવો મુજમા !  
સ્નેહની રીતિ ન જાણુ કહિ તું !

મુજ ચાહલિયો ઉગશે, ભમરા !  
 મુજ નેત્ર ન દાખ અરે ! ભમરા !  
 ગભરૂ કુસુમી ! શશીને ગણુને !  
 નો નભમા નકટા ન ભમાતુ !

તુજ કાર નથી મુજ ખ્યાર પરે !  
 મુજ કાગ નથી મુજ ખ્યાર પરે !  
 તુ ભટકે ત્યમ હું ભટકુ છુ !

૨૮-૧-૯૩



## સુખમય અજ્ઞાન



## શિખરિણી

મહા સુંખી-સુંખી-પરમ સુખિયુ તુ તર, અરે !  
શિયાળાની રાત્રી યદ્યપિ તુજને ખેગતી રહે,  
ન શાખા તારીને પુરવ સુખનુ બાન કંઈ રે !  
વસ તે ખીલેલી હુ ખદ સ્થિતિમા આજ પડી છે

— ભલેને વાતો ઉત્તર પવન સુસ્વાટ કરતો,  
ભલેને હીમોનો સિતમગર વર્ષાદ પડતો,  
અરે ! તોએ વૃક્ષો ! મધુ સમયમા ખૂબ ખીલશે,  
પ્રભુના વ્હાલા તો પરમ સુખી છો એમ ગણજો !

વળી સુંખી સુંખી ભગતી વિહરિણી ય સરિતા,  
દિસે તું આનદી ગરમી સરદીમા સમ સદા,  
મહા કાળી રાત્રી સરવ ગમ સહાર કરતી,  
તદ્યપિ ખોચેલી અળહજિત કાંતિ ન સ્મરતી

અહો ! બેઠી છે શુ અરક્ષમય આનંદાદન ધરી,  
સુખી હોજે બાપું નજર મમ તારા પર ઠરી;  
મનુષ્યોને તો આ પરમસુખ માગ્યું નહીં મળે,  
ઘણાએ પીડાએ જરિક જ દશા અંતર થયે.

અરે ! કુળ કુળ હૃદય હૃખિયુ કપિત રહે,  
 રૂઝાવે ના કોઈ હૃદય જખમી એક જ રહે,  
 વળી પ્રેમી હૈયુ, જડ સમ નહી ચેતન હોંણુ,  
 બળે ને પીડાએ ગત સુખ લાણી આખ દપટી

નહી કેા જાણામા, ગત સમયના સુખ વૉસર્યા,  
 નહી કેા અથેમા કવિજન વળી વર્ણવી ગયા

૦૫-૭-૬૩



## છેલ્લી સલામ



## હારગીત

પ્રભુ પાસ, પ્યારા, તુજ રહે ! પ્રભુ પાસ, પ્યારા, તુજ રહે !  
 નહિ તો અરેરે ! એકલો તુજ મ્હેા કરી ઉત્તર લાલ્પી  
 તુ ખ્હાડ ને જગલમહી કયા વનવને ભટકી રહે ?  
 તનહા વળી હું આથકુ વેરાનમા તુજ શોધમા—  
 તે વ્યર્થ દિલની વેદના જે વ્યર્થ હું ભટકુ, અરે !  
 ખોટી શકુ નહી હું તને, રખડી શકુ નહીં ચાકથી  
 તોએ ભલા રહતા અને મરતા તને શીખવી શકુ —  
 “ પ્રભુ પાસ, વ્હાલા ! રાખજે ! પ્રભુ પાસ, વ્હાલા ! રાખજે ! ”

શીખવી શકુ હું આ તને ? શીખવી શકુ હું શું તને ?  
 જો હું કહું ‘ દક્ષિણ તરફ ’ કે વામ બાજુ તુ જજે—  
 દીક્ષા નકામી એ થશે, મમ ધૂળમા શખ્દો જશે,  
 મુજ બુદ્ધિ, રે રે ! બાપડી તે શું તને શીખવી શકે ?  
 જો હું કહું દક્ષિણ તરફ તો વામ બાજુએ જશે,  
 જો સાલજે તુ શખ્દ મ્હારા તો નકી દુખિયો થશે,  
 રૂચશે મ્હને જે ઢીવડો તુજ માર્ગ સૂચવવા તને  
 તે કોયલાવત્ બાસશે તુજ નેત્રને, વ્હાલા સખે !  
 હું લોભિયો તુજને દઉ, તો છોડીં તે તુ નાસશે,  
 જો કંઈ ખતાવુ અત તો ત્યા ના તને શાંતિ થશે,  
 હું માત્ર તુજને દર્ષ શકુ આશીશ, એા વ્હાલા ! અરે !  
 “ પ્રભુ શીખવે તુજને, સખે ! પ્રભુ શીખવે, તુજને સખે ! ”

આશીશ તુજને હઈ શકુ ? આશીશ શુ હું હઈ શકુ ?  
 મમ આસુડા ગળતા રહે, તે તો બધી આશીશ છે,  
 એ કેમ સુકાવી શકુ ? એ કેમ સુકાવી શકુ ?  
 તુજ કાજ હાર બનાવવા મુજ બાગમા ફુલડા નથી-  
 મ્હારી ભલાઈ નયન તારામા બુરાઈ થઈ વસી,  
 દ્વેષ તુજને આપશે અદ્વેષભતા આ દિલ્લિતણી,  
 મમ હૃદયની મૃદુતા તને કાટેા થઈને લાગતી  
 મમ શપથ પ્રેમની અશિનો પણ કેમ તોડયો તૂટયે ?  
 આશીશ હઈ હું ના શકુ ! હું તો તને ચાહી શકું !  
 “ આશીશ, ખ્યારા, દે પ્રભુ ! આશીશ તુને દે પ્રભુ ! ”  
 ચાહી શકુ શુ હું તને ? શુ હું તને ચાહી શકું ?  
 ખ્યારા અરે ! ખ્યારા અરે ! શું પ્રેમ જેવુ આ હશે-  
 કે મૃત્યુવત કે આક્રિતો તુજ મસ્તકે ઘુમી રહી,  
 ને એકલી રડતી રહું રે ! સર્વ સાધન હીણ હું !  
 મુજ પ્રેમચુબનની નીચે કડવા ભર્યા છે આસુડા,  
 ને દાહ મોટાથી ભરી મમ સ્વપ્ન જેવી કલ્પના  
 અભદ્ર ને આરે દિશે તુજને વીટાઈ છે ગયું,  
 તે પ્રતિજ્ઞા મમ પ્રેમની છેડી થકે નહિ ! ફર તું !  
 તુજ બાય છે જીવ ને હું ખે, તે હું કશું બાણું નહીં !  
 મુજ બાય છે જીવ ને હું ખે, તે તું કશું બાણું નહીં !  
 મર્યો હું શકુ ! મર્યો હું શકુ ! ચાહી શકુ નહીં હું તને !  
 “ બહાલા ! તને ચાહે પ્રભુ ! ચાહે પ્રભુ ! બહાલા ! તને !



## આશા



## પહાડી ગઝલ

આશા પાછળે આશામાં ફર્યો ! આશા ફરની ફરે રહી !

એ તો ફરની ફરે ભમે,  
મહારી પાખ ખોળી ના બને,  
કાને મૃત્યુના પડવા પડે,  
આશા મૃત્યુમાં ય છુપી રહી

આશામાં જીવર ઝૂંકી રહ્યું,  
કદિ આખને આળે ચળ્યું,  
કદિ ગુલ્ફની ગુચે પડ્યું  
કય એ આખ ના થડી થઈ ?

આશાને નિરાશા ના ફરે,  
આશા તૃપ્તિથી ડરતી દિસે,  
પણ તૃપ્તિનું તો નામ છે,  
આશા વિશ્વની રાણી ખરી !

ધામી વર્ષ આપુ બંધ છે,  
કદિ ગર્જના શુભાય છે,  
રૂડા રંગ ફરે ભળાય છે,  
લૂપી એજ આશા વાદળી !

ગઇ રાત્રિ તો રવિ હોગશે,  
એમ માનતો હું મ્હારે મને,  
પણ આ હમારા કિસ્મતે,  
રાત્રિ પછી રાત્રિ મળી !

આશાને ભરોસે જે ભમે,  
તેને રંગ આ ખાકી મળે,  
તેને લેખની ઝોળી ભળે,  
તે એ કોઇ દી પૂરી નહીં !

ઝોળી હાથમા આવી હવે,  
અધુરી મળી-અધુરી રહે,  
તેને વિશ્વમા કોઈ ના ભરે,  
માગી લીખ તે ખાલી ગઇ !

ચાલે છે જમાતો કાફલા,  
ઉઠે બાદશાહી વાવટા,  
અતે એક જમો ધારતા,  
પછી રંગ એ ઉપટે નહી !

ઝોળીમા પડયા તે ના ઉઠે !  
તેની આખ લીની ના સુકે !  
મ્હારું જે બંધુ તેનું તે બને,  
ઓહો ! દર્દ કોણ કળે અહીં ?



ઝોળીમા નિરાશા ભાસતી,  
કિતું ત્યાં ય ચણુગી આશની,  
છેલ્લી હેડકી ય આશા ભરી,  
આશા સર્વની તે ન કોઈની !

કોઈ લાખ જન્મો ઇચ્છતા,  
એતો એમ આશા સેવતા,  
કોઈ એસ આગ્રા પાસમા,  
પડી પાસમા છૂટે નહી !

કો આ જાગમાથી નીકળી,  
થયુ હર્ષનું છે સોભતી  
એવી વાત કાંઈ સાંભળી,  
કિતું કોઈને દીકું નહી !

આશા બોલતી, “મૃત્યુ નથી”  
પણ મૃત્યુ કહે “આશા જૌંઠી”  
શુ જૂડું ? ન શુ જૂડું અહીં ?  
એ અધારમા દીવો કહીં ?

છે ખાક આલમ મોતની,  
તે ભૂકી અહીં આશા ભરી,  
લાગી દહાય ભસ્મ મહી ફરી,  
ધૂણી આગ વિષુ ધીખી રહી !



## ભવિષ્યના કવિને



માલિની

હિંક હિંક રસધેલા ! ગીત ગા ક'ઈ તાજા,  
જગત સુખ વિકસી જોઈ તુને રહ્યું છે,  
જલધિ દૂરો વલોવી રત્ન ક'ઈ કાઠ તાજા,  
કુદો કુદો ઉછળે તે ઉર્મિઓ અર્પવાને.

કમલવનતણા તો ગીત પૂરા થયા છે.  
નીજ ગીત ગવરાવી તૂમ છે શીતરશ્મિ,  
મધુપ કુદની પ્રીતિ જાણુતા સૌ થયા છે,  
નર્વાન રસતણાં તુ ગીત ગા-ગીત ગા કે.

અગર કુદો કુદીને જોસ બા ચ દર્પાંઠે,  
મધુર રસતહીનો પૃથ્વી આ જાણુતી ના,  
નર્વાન મધુ-સુધાની ધાર ત્યાથી કરી દે !  
નર્વાન જીવન વિશ્વે પૂરતા ગીત ગા-ગા.

નકો નિજ કવિ શોધે વિશ્વના સૌ પદાર્થો,  
નિજ રસ કથવાને ગહ જોતા સહુ છે,  
અગણિત યુગ વીત્યા, ગાઈ ચાલ્યા હજારો,  
પણ વદન હજી તો ઝંક અતૃપ્ત બાસે

છલકોં વહોં જતો કે મસ્ત થા પી મદિરા,  
મચવ જાગરમાહી ધરકની ધૂન ઉડી  
ઉઠ ઉઠ ! શિખરો સૌ સ્વર્ગના તોડ બુના,  
જનહૃદયમહી તું ઉમિંચો અપ તાજી

ન કદિ મધુરતાનો હોય જો ધોધ તુમ,  
સખત સખત લોખા વજ શા ગીત ગાતો,  
પછી રસ યુગ સુધી પૂરશે પૂરનાગ,  
તુજ જીવન પડે કે જીવશે લાખ જીવો

૨૮-૨-૬૬

૧૧/૭

## એ દૂર છે !



## ગાઝલ

જ્યા જ્યા કદમ ઇશકે ધર્યું આલમ તહીંથી દૂર છે !  
એ દૂર છે ! ને દૂર રહો ! આ ઇશક નૂરે નૂર છે !

આલમ બધી ડાહી બની ખીતી બનાવે કાયદા !  
જો છે ન ડર-છે ના ફિકર તો કાયદા સૌ દૂર છે !

ખીતા સનમ ખીતી હતી જે જે હમે જામો લાર્યા !  
આતમ મહીં ખીતા ડરી એ સૌ શરાબો દૂર છે !

ઇશકને આલમ લગાડી આસુડા પેદા કર્યા !  
જે ઇશકનો તેની સનમ દુનિયામહી ત્યા દૂર છે !

જે ઇશકમા પીલુ ઘટે-જે ઇશકમા પાલુ ઘટે—  
તે પી સદા પાલુ હમે-ખીતા ડરી એ દૂર છે !

જેથી અહીં ચારી ઉઠી, તેથી તહીં દુનિયા ઉઠી !  
આ લાખ શિશા પાસતાએ હું અહીં, એ દૂર છે !

જે કાયદા તોડ્યા હમે તે સ પતી આવી સદા !  
બેકાયદે હું, કાયદે એ, છે દિલે પણ દૂર છે !

હું બોલતો “પી પી, ” અને તે બોલતી “ ના ના ” હતી !  
“ ના ના ” રહી તેની સદા ! હું પી રહ્યો ! તે દૂર છે !

મેં એર પીધું છે ! સનમ ! છે તો મઝા ! શા અર્થની ?  
આ આગ થકી ઉઠતી ! શું દૂરની તું દૂર છે ?

તું ખૂબ પી હુનિયા હવે ! આ ઈશ્ક પી પી ચાલતો !  
“ ના ના ” કહે કે “ હા ” કહે, - હાવા સદા તું દૂર છે !

તુ દૂર છે ! આ એર છે ! પણ ઇશ્ક તું તો પૂર છે !  
જે ના ચરાબે, ના સનમમા તે હવે ના દૂર છે !

જે છિદગીથી ના બન્યું તે મોત આ દેશે કરી !  
જે મોતથી દૂર રહ્યું તે ઇશ્કથી એ દૂર છે !

પીએ ચરાબો ! એ સનમ ! આ એર અંતે પામજે !  
એ છે હવા પીનારની ! પીવું પરતુ દૂર છે !

શા અર્થની મ્હારી મઝા ? એ છે હવે ના પૂછવું !  
કે પૂછવું કે બોલવું એ ઇશ્કનાથી દૂર છે !

ઓ એર ! દિલના ચાર ! તુ તુજ કાર કર બેલો હવે !  
“ ના ” ના હવે કો બોલશે ! એ દેખનાર દૂર છે !

એ આસુડા, ને આખ આ કે દૂરથી જોઈ શકે !  
એ આસુડા, મ્હારે જીગર, હાવાં મગર કંઈ દૂર છે !

જે ઝેર દહીંને થયું બહાલું સહા ઇસ્કે અહીં !  
તે તુજ છે ! તે તુજ છે ! તારો નિશો કા દૂર છે ?

શુ એકલાને અપણુ કે ઝેરને એ ના ગમે ?  
ખીન્નુ નથી આલમહી ! એ દૂર છે ! એ દૂર છે !

જેને ખુદા પાસે ધરે ! જેને ખુદા મ્હાર કરે !  
તે આ અગરનું એ અગર હુથી સહાયે દૂર છે !

૧૪-૫-૯૭



## મહાબળેશ્વરને ।



શાસ્ત્રલવિકીરિત

તારી નીલમ કુજ ઉપર સદા હોજે ઘટા મેઘની,  
 શ્રદ્ધિથી તુજ ખેલ એ અમર હો, હોજે કૃપા ઇશની,  
 તે પખી-તુજ વાસણી મધુરવી, જાણું પરે ખૂલજો,  
 સધ્યા હાલરડું સદેવ તુજને એ ગાઇ પોઢાડજો.

એ શેવાલભરી વિષુલ વિટપો હોજો સદા ફાલતી,  
 તેની તે કવિતા બળેલ ઉરને હોજો સદા ઠારતી,  
 હોજો અર્પતી કો નવીન ઝરણી કોઇ કવિના ઉરે,  
 મીઠું કાઠ ભૂચેલ કો પ્રણયી તે તાજ સ્મૃતિમા ગળે.

થાશે સર્વ સદેવ એ મધુરતા તારી મુઠું હુંકમા,  
 જેને જે કરવું ઈર્થ કરી જશે કો અતની દહાણુમા,  
 હું મ્હારો પકડીશ રાહ-પ્રિય તું ! તારા સુમાર્ગે હજે,  
 તારી એ સુરોદી મીઠાશ કરણા તુ રેઠનારો હજે

હું ના રોઈશકુ તને ત્યજી જતા-છો આસુ આ સૂકતું,  
 બહાલા સોબતોને ય અશ્રુથી વધુ અર્પી ન કાઠ શકું,  
 નિસાસો તુજ કાજ એક બસ છે છોડી તને ચાલતાં,  
 અશ્રુ માનવિમિત્ર કાજ નયને છો ગુપ્ત આજે રહ્યા



## તર અને હું



## શિખરિણી

તર તે જીવતા ગિરિપર હતો હું નિરખતો,  
અન્ય નેત્રો મહારા કંઈક ફરદે ત્યા ગળગળા,  
તર તો જીવતા હજીય હિસતા સૌ સુખભર્યા,  
નિસાસા આવા એ મુજ હૃદયના તો સુખ હર્યા

‘ તરના જેવાએ જન હૃદયને શું સુખ નહીં ?  
હશે શું દેવોને જન સુખ થકી ન્યૂન સુખડા ?  
અગાડી જતા શું અધિક અધિકી છે વિષમતા ?  
ગયેલી વેળા શું મધુતર હતી આ સમયથી ? ’

જડાતમા થાવાને મુજ જીગરમા હોશ ઉલટી,  
અકારી ભાસી આ જનહૃદયની જ્ઞાન ચિનગી,  
ગયા મહારા નેત્રો જલમય થતા કેં વધુ વધુ,  
અને ધીમે ધીમે હૃદય પર મૂર્છા પણ ઢળી.

ગયો જાણે જીવે ક્ષણમહી તજી આ શરૌરને,  
બન્યો જાણે કોઈ તરુ ઉપરનું બાજ ઉડતું,  
પડયું કયાએ, ઉગ્યું, દુમ પણ બન્યું કાળ વહતા,  
મહેકતો લાગ્યો વિટપ વિટપે મોર નવલો.



હુમે સામે બીજે ઝુકીં રહીં હતી યૌવન દશા,  
હતી તેની સાથે મુજ વિટપને બાથ ભરવી,  
હતી ત્યા મહારે આ નર્વીન રજ મહારી અરપવી,  
હતી વિશ્રાતીની ઉલટ ઉર છાયા લઈ દર્શ

“હતું” કેા કાળે હું જન હૃદયમા વાસ વસતું,  
કહી, રોઈ, ગાઈ, કઈક હું ખ ઓછું ચ કરતું, ”  
સ્મૃતિ એવી તાજ પશુ રહીંતી હૃદયમા,  
હતા મહારા પશ્ચો ખિલ ખિલ થતા સૌ દરદમા

ન એ આવે પાસે, નવ પ્રિય કને હું જઈ શકું,  
વહે વાયું ઉ ધો, નવ રજ સખીને દઈ શકું,  
જનોના બ ધો શા તુટીં પશુ શકે બ ધ નવ આ,  
વળી આ સ્થિતિમા નહીં જરી દશાનું પલટડું.

ગયા દહાડા વીતી, સ્મૃતિ પશુ ગઈ એ ઝળકની,  
સહી એ સૌજતા નર્વીન નવ ધિછા પશુ રહી,  
રહી અ ગે અ ગે મુજ શરીરમા વ્યાસ જડતા,  
વહતા વર્ષોમા કરીં ચ નવ ભાસે નર્વીનતા

દિને કોઈ માથે ધડધડ થતી વિદ્યુત પડી,  
ગઈ મૂર્છા, પાછું હૃદય પશુ જાગૃત થયું,  
અહોહો ! હું આવો ગતિમય થતા માનવ ફરી,  
પ્રભુની લીલાની ઉપકૃતિતણું ગાયન કરૂં

મને તો ના લાસી કર્શો ય જડતામા મધુરતા,  
 પ્રભુની લીલાને નિરખો શક્તી જ્ઞાનમયતા,  
 સહેતા બહેતા સો કઠિન કટુ સીમા ટપો જશે,  
 બને છે તે સર્વે ઉચિત બનતુ સૌ નિરખશે।

૨-૮-૨૭



## નિર્વેદ



## ગિખરિણી

હવે મહારા હર્દો રસમય પ્રવાહી નવ બને,  
ઉરે બામી બામી પડ પર હબરો પડ ચડે,  
અરે ! નિશ્વાસોએ દબલ કરનારા થઇ રહ્યા,  
હવે તૂટે તૂટે સુજ જીગરના થાય પડદા

અયા એ અશ્રુના મધુર સઘળા ભાવ શિશુના,  
હતા તે ના ભાસે રૂદન કરવાને મૂઠુ સખા,  
ન દેખું સસારે નયનજલ માટે સફલતા,  
કહી દર્શિ નાપુ ? સહુ ગમ ભરી એ કલુષતા

કવિતા ગાવાને સુજ હૃદયને ના મન રહ્યું,  
તહી ગાતા પૂરે કદિ પશુ નથી અતર ઠર્યું,  
જનોની ભાષામા જગત વિષનો ગંધ પ્રસર્યો,  
ન થાકે કે પૂરે કદિ પશુ મળ્યો માર્દવભર્યો

ન ભાવે તારાને ઉદધિ નહી વા આ તર નહી,  
ભરી ભાસે ત્યાએ કપટ-ચતુરાઇ જનતણી,  
ન કોઈ ઠેર છે મૂઠુ હૃદયની વાત સુણવા,  
ભરેલી છે વિદે કઠિન સઘળે ગ્રામ્યમયતા

જયો આહીં ને ત્યા ગરલ નિજ નાખી સરપ કો,  
 વિસામાને માટે જરીં ચ આપવા હે નવ ઠર્યો,  
 નશા ઝેરીમા આ જગત સઘળું છે લથડતું,  
 ન અર્પાતું પૂરૂં-કંઈ કંઈ બધે ખાનગી રહું

મને તે આ શાને રૂધિર, નસ, અસ્થિમય ઘડ્યો ?  
 અરે ! એવામા શુ રૂઠન કરતો આ રસ કર્યો ?  
 ન જાણ્યું ક્યા બેસું ? સમજાવું નહીં ક્યા શિર ધરૂં ?  
 અરેરે ! ના જાણું કયમ શુ કરવું આ ઉરતાણું ?

૧૧-૧૧-૬૭



## પુની બહાલા !



### શિખરિણી

પુની બહાલા ! ના ના કહીશ મુજને “ માફ કરજે,”  
ફરી આવી રીતે મુજપદમહી તું નમીશ ના,  
સખે ! આવી રીતે રડ નહીં પુરાઈ નર્શાબની,  
હશે તારા બાગ્યે જખમ ઠરવો નિર્મિત થયો.

“ પુની ” ને “ બહાલા ”—એ સુખદ સૌ સખોધન મને,  
નથી કેં દેતુ આ હૃદય ઠપકો એમ વદતા,  
પુની તુ થાતા તો વધુ પ્રિય તને હું અર્થ થકું,  
સખે ! એથી તો જરૂર વધતી કે નિકટતા.

મને જે માર્યો તે જખમ તુજને શુ નવ થયો ?  
પુની માયાળુ એ નયન તુજ ભૂલી નવ હજી,  
નકી હું બાણ છુ તુજ હૃદય જે ભાર વહતુ,  
અને ત્યારે એ જે ઊર તુજ થયું છેક ટુકડા.

અરે ! જોને ! ખ્યારા ! તુજ મુખ ક્યું આમ સઘળું !  
પડી મીઠું મહેરે સહન કરનારી કરચલી !  
બુલાવો દેનાર તુજ મુખ થયું આમ જનને !  
પિછાની તુને લે કમનર્થીય તો આજ નયનો !

પિછાની તુને લે ! કંઈ પશુ નવાઈ નહિ જ એ,  
હતા મહારી સાથે પ્રભુ તરફના દિવ્ય સ્વપના,  
હતી તારા અગે સહુ ય કરમાતા નિરખતી,  
વધું હું બાલું છું તુજ જીગરની રૂઢાય તુજથી,

સખે ! બાલાઓને પૂછીશ જગમા હું ભમી ભમી—  
“બુની વ્હાલો તુને હજી સુધો મળ્યો કે નવ મળ્યો?”  
મળ્યો જેને એ ના-પ્રણય પશુ તેણે નવ દોડો,  
બુની કેવું મ્હાલે-સમજી નવ એ વિશ્વ શકતુ

વને સીતાને તુ જઈ પૂછ પ્રીતિ રામ ઉરની,  
મળ્યા એ પૂછીને જખમ કરતા ખજજ તણી,  
અરે ! લોળા ! તારા બુલમમહી જે માર્દવ ભર્યો—  
અબાણી તેથી તો ભગિની તુજ આ ના મ્હોં શકે

અદા તારી-મધું ! ફરજ કરજે પૂર્ણ સઘળી,  
સખે ! બ્યા વેચાયો તહીં તુજ હલાલી ભજવજે,  
અરે ! મ્હારા વ્હાલા ! ફરજ તુજ ને એ જ હજુએ,  
રહી આ છતી-જે ! તુજ કરગહીં ખજર રહું

ઘટે આ મ્હો સામે નહીં નહીં જરા એ નિરખવું,  
નકી અનદે હું સહન સઘળીએ કરોં શકું,  
સખે ! તારા પેલા મધુર સહુ એ સુખન હતા,  
પગતું આ તારૂં તપુતર મળ્યું ખજર હવે.

ઉછેરી જે હાથે કુસુમકલાંઓ જે મહકતી,  
ચુંદી તે હાથે તે કુસુમકલાં સાળી લઈ ચકે,  
પરેવા માલા તે પ્રભુ ઉર તણી તુ પલ્લુ સખે !  
અરે ! ત્રાણી દેને મુજ શિર ઉપાડી શરારથી.

અહો ! યરે ! ખ્યારા ! બલિ થઈ શકયુ તે અમર છે,  
અને હોમી દેતા પ્રભુકર મળી બાય પકડે,  
અહિ પહાલાઓનો વધુ ન ઉપભોગે મધુર કો,  
હસી હોમી દેને તુજ બલિ ઠયુ' - હું અગર કો.

હશે તારા ભાગ્યે જખમ કરવો નિર્મિત થયો,  
અરે ! ગા હું સાથે ઉપકૃતિ હરિની મુજ ભણી,  
કૃપા એની કે ના મુજ કરમહી ખજર ઠયુ,  
નકી બાલાઓનો પ્રભુ ય ઉપયોગે સમજતો.

વિધિની કીર્તિ તેા જગત પર છે એવી જ બધે,  
તહીં યોગ્યાયોગ્યે નાં જ નકો કો થાય તુલના,  
મને તુને ભાસે અઘટિત અને કૂર સઘળું,  
તહીંની તેા ખ્યારા ! જરેર સહુ તે યોગ્ય કરૂણા !

સખે ! આવી રીતે રડ નહીં યુરાઈ નશાબની,  
ઘટે આ રીતે ના જીવિત વહતા કાયર થવું,  
અહીં તેા ખેતી છે જરેર ફલ તેા ઉપર રહ્યા,  
સુખે ના રહેશું કા ક્ષણિક સહુ આ તાઢ તડકા ?

ફરી આવી રીતે સુજ પદમહી તુ નમોશ ના,  
અરે ! સભારી એ નમન તુજ તે તે દિવસતુ :  
અહો ! એવી દહેરી મધુ સમયની અન્ય નવ કો,  
સ્મૃતિ એ વેળાની જીવિત ધરવા શું બસ નહીં ?

હતા કેવા ગાત્રો તુજ સહુ ય આધીનમયતા,  
સખે ! ચુબીના એ તુજ નયન શાં ચાચક હતા !  
હતુ તારૂં હૈયુ પ્રથમ જ શોખ્યુ પાઠ નમવા !  
હતી કેરી પેલી મધુર મગરૂરી ગળોં જતી !

નથી ભૂલી મીઠા તુજ અધર પેલા ફરકતા,  
નથી ભૂલી તે જે સમજણ પડી કપની મને,  
અહો ! હું બીરે જે ચડી ગઈ હતી સ્વર્ગ દશમે-  
નથી એ ભૂલી ને સ્મરણ તુજને ના કયમ હઉં ?

ખુની વ્હાલા ! ના ના કહીશ સુજને ‘ માફ કરજે, ’  
નવી છે આ વેળા તુજ કરમહી લાડ રમવા,  
રમાડી ત્યાં લેવી હજુ પણ રમાડી અહીં ય લે,  
કુલો ને ખડગોમા ફરક બહુ તો બધુ ! નવ છે





## ખુદાની મઝા !

૫૭

૫૭૩

સલાહને પુરાઈથી દબાવાનું લખ્યું જ્યારે,  
ખુદાએ હ થમા લીધી કલમ સેનાનની ત્યારે !

ખિચારા લીખ માગે તે સદા લીખી ન કે પામ્યા,  
ખધા ઝાલિમ ઉપર પુખ્તે સદા આરામના નામ્યા !

મઝાએ “ આજ ” ન લૂટી ગયેલા છે જુલમગારો,  
સલામોને મળી જૂઠી બધી એ “ આવતી કાલો ” !

શુભાવી આજની મૂડી રાજા શી કાલના વ્યાજે ?  
ખુદાની શાહુકારી એ વળી દીવાળીયાની છે !

અહીં હૂરી રૂપાળીને નજરને ચોરવા નાખી,  
તહીંથી આખ હેઠાવા નહીં તાકાત પણ આપી !

છતાં એ દટિને માટે સજા ફેંકાજતલ્લી સ્થાપી,  
અને તાગે હમોને તો થવાનું ચૂપકી રાખી !

ખુવારીમા અહીં આવ્યા હમે માગ્યું હતું ક્યારે ?  
ઉપાડી જાય છે ત્યાં હમારી માણી ક્યા છે ?

અરે ! આ આવવું શું ? ને જવું શું ? ને સજા શી આ ?  
ખુદાને આ હમોમા તે મઠ્ઠની આમ શી આશા !

ભલાઈ આ હમારી કે નહીં આકાશનો ટેકો,  
પુરાઈથી ન ચા કીટે ખુદાઈ કારખાનું કે !

ભલાઈ ને પુરાઈ આ હમારી છેક છે - હાની,  
પુરાઈમાં હમે રહેતા ખુદાને બીક છે શાની ?

હમે આત્મા બગાડ્યો છે પુરાઈને સદા ઇચ્છી,  
મગર છૂપી જીગરમાહી ભલાઈનો રહ્યો વીંછી !

પુરાઈ આવડી ના ના ! ભલાઈમા સદા સાજથું,  
હવે એ શીખવું બાકી હમે તો મોતમા રાજથું !

પુરાઈનું સદા ખજર ભલાઈની ઉપર લીકું,  
ન લેવાતું ! ન રહેવાતું ! ન પીવાતું કરી મીકું !

ખુદા ! તારી મજેદારી પુરાઈ શીખવે આવી,  
ભલે તો એ હમારે ચે હવે શીખી સદા ગાવી !

૧૦-૪-૬૮



## સૂ નિરાંતે



મંદાકાન્તા

સૂ નિરાતે ! ગડગડ થવા સિધુને ટેવ જૂની,  
 જોની ભાષા સમજી ન શક્યો કોઈ જો છે ખલાસી,  
 તોફાનો આ પ્રણય વ્યથા વહાણની સાથે છે,  
 સૂ નિરાતે ! રમત કરતા કોઈ જીતે પડે છે !

સૂ નિરાતે ! મગર તરતા આવડે કેં તને છે,  
 જો પીડામા નયન ઉપરે ઉંઘ કયથી નિરાતે ?  
 ભૂલી જા, કે હજી વધુ જરા મહવરા તું કરી લે,  
 યા પી ખ્યાલો હરિ હરિ કરી ઉંઘ લે તું નિરાતે !

૨૮-૪-૬૮



## અસ્થિર મન



## હરિણી

મન સ્થિર કર્યું ગાને, ધ્યાને, પ્રિયાવદને વને,  
મન સ્થિર કર્યું તો ને જ્યા ત્યા કર્યું 'ન કર્યું' બને,  
જગત પર તા કંઈ નહાણું સદા નવહું નહીં,  
પ્રિય સહ છતાં હૈયું ધીમે પડે શ્રમની મહીં !

કુસુમરજ જ્યા ગેાતીરામા રવિ સુકતો ભરે,  
ધવલ સન્ધ્યા હની શ્રીના નમી અળ આદરે,  
તહિ જઈ ગુણ્યા હસોને યે સુમાનસને જળે,  
પણ સુખ તહીં નિત્યે નીધુ ન વ્યોમ થકી ઠળે !

ગિરિવર હો હૈયે હું ચડયો શર્ષોકાન્તનો,  
અરવ ઉનચાશમેશના વિહારમહી ભજ્યો,  
ફિરિ પણ નગા નહાડીનું એ ફરે પિયુ અગમા,  
તહિ પણ નહોં ભલે તે એ શશી સરખો કયહા !

વન વન કી ઉડી ઉડી મુસાફર કોકિલા,  
મધુ સમગની પાળી આજે સુઆમ્રનાણી લેતા,  
સહુ મન ગરજી પી પીતા નશો રસનો ચડયો,  
પણ ટહુકતા ચીડાતા એ તૂટે સ્વર કેટલો !

સ્થિર નહીં અહીં જોઇ કે ! એ તમ સરખી મુખી-  
પલ પલમહી પાળે બાંધી છતાં પકડી જતી !  
અરે ! પલટે તેમ તે શુ મળે મુખ કોઈને ?  
સરખી પડતી ધારા ના ત્યાં ખુટે દબ કોઈ શે ?

ખડખડ હસે તેને રેણુ મળે અળખ મહુ !  
ખડખડ રહે તેને અશ્રુ નથી સ્થિર સાપડયુ !  
“ પગ જરીં ધરૂં ! હે કીમળા ! ઉડ કર નહા ને ! ”  
“ જલ સ્થિર નહીં નાંકા કયાંથી પત્રી સ્થિરના દરે ? ”

સ્થિરરસ થવા ઘેટી નાચે અહીં કનિયા બાંધી !  
સ્થિરરસ થવા યોગી તારે અનેક નરી પુચ્છી  
સ્થિરરસ થવા બહીસા પાંખી, જના, જડ, નો મથે,  
પણ કુદી રહ્યા આ પ્રહ્લડો ! નથી સ્થિરના રસે.

સ્થિરરસ થવા મેં બહાસીના કપોલ જડે ભર્યા,  
સ્થિરરસ થવા તેણે એ આ હરે જખમો કર્યા,  
સ્થિરરસ થવા બહાસા ! એકો ! ચુકે નિચ બહાસને !  
પણ અપલતા યત્ને યત્ને વાંના જ વધ્યા કરે.

રસ મુજ જતો રાખી લેવા પ્રિયા ખડો ચણે,  
પણ ગરીબડો હોય એ તો પ્રયોગ પડો અરે !  
વહન વહતું-તેને રોકે શિક્ષા વચમા ધરી,  
જલ તૂટી પડી તોફાને આ નદી હલદી થકી !

સરલ વહતું જોઈશું ત્યારે હતી તરૂં છાય શી !  
 સરલ વહતા ચોકખી કેવી હતી જલ આરસી !  
 નહી નહી હવે રનાને આહી કદિય બની શકે !  
 જલ પર હવે રગીલી એ ન આવ તરી શકે !

ઝરર ! પ્રિયની એ તો પંડી શિલા હિરકે જડી,  
 કમલ લઈને કુણે હાથે સુઅશ્રુમયી ઘડી,  
 પણુ વહનને તે એ તોડી જવું જ પડે નહી,  
 ઉપર ઘન ને નીચે સિંધુ ઈલાજ કશે નહીં !

સ્થિરરસ થવા શ્રદ્ધા શોધે સદા દગપૂર્ણતા,  
 સ્થિરરસ થવા શ્રદ્ધા માટે-દગો થ કરે ક્યારી,  
 પ્રભુ પર છતા શ્રદ્ધા દૃષ્ટ ન પૂર્ણ પડે અને,  
 સહુ અપલગા યન્ને યત્ને વધ્યા જ વધ્યા કરે !

તરૂંવર બધું કપાળીન વહે પ્રતિ હહેરકી,  
 પણુ થક જરા ધૂએ ત્યા તો શિખા ઝૂલતી બની,  
 તુજ નયનમાં એના લેહો બધા અમથા બારે,  
 સ્થિરરસ થવા જ્યા ત્યા સર્વે સમાન મર્યા કરે !

મધુર અધરે ગાલે પેલી કુમાસ મળ સમી,  
 સ્થિરરસ થવા તેને એ આ ઉરે ત્યજતી કરે !  
 મુજ શુરુ કહે તે માગ મે જરા પગલું ભરું,  
 સ્મિત ઉઠીં અયુ ! ટેણુ બોયુ ! છતા સ્થિર શું થયુ ?

નહીં નહીં ખરે આનહીં છે ન અસ્થિરતા કરું,  
 સુજ હૃદયના એ તો લાખા અનુભવથી કહું,  
 પણ સ્થિર થવા જેવું ભાસ્યું-તહીં પણ શું વળ્યું ?  
 જીવનમય ને પાપાણ્ણામા ફરી ભગવું મળ્યું !

પ્રણય વહતો કોરે મૂકી બધા ઉપયોગ ન્યા-  
 વગર સમજ્યે જ્યા ચાલે છે દયામય આસુકા !  
 ફરજ પણ જ્યા ટીંગાઈને જરી રમતે ચડે,  
 ઉપકૃતિતણાં શિર્ષો નીચે જહીં પદમા પડે !

અમન મધુરો એ તો જોકે લાલે સ્થિર ના જરી,  
 પ્રિય શુરે ! અહીં રહેવા દેને ! વિરામ મળે જરી,  
 પણ-અરર ! ત્યા પેલી મહારી કલી કરમાય છે !  
 ઉઠ ઉઠ-શુરે ! તૈયારી છે ! છતાં અટકાય છે !

જલવિષ્ણુ સુકા નેત્રો યાશે, વિના સ્મિત મોઢા લુખા-  
 પણ જઈ તહીં લેવાના છે કયા સુખમૂમળા ?  
 સુજ હૃદયનો આહી પૂરો વિહાર નથી થયો,  
 સુજ હૃદયને આ બાગેથી હજી રમ ના થયો !

અરર ! નિરખે શાને હૈયા જહીં જઈ ના શકે !  
 રજ પણ-અરે ! શાને જોવી વિહાર બહાર જે !  
 મધુર ફલ તું તોડી લેને, ન દ્રેષ કયો મને,  
 ફલ અમર છે, હું આહું હું ન કળ બહુ જશે.

રહ્યો શકીય તો રહેવું હાવા પ્રવર્તિત જે,  
પણ નવીન આ જોયું તેની કહી યિનગી જશે ?  
નવ મળી શકે તેની જાંખી ઠહીંચીંય થઇ પડે !  
પછી રુધિરમા પોતાના જહા તફકયા કરે !

જગત સઘળું કેવા મીઠા સ્વરે સ્વસ્થી ભર્યું !  
પણ સ્થિર નહીં એકકે વીણા, બધું ભસુરે બન્યું !  
બુલબુલ અહીં, આ કેલિકલા, મયૂર તર્જી લવે!  
પણ સહુ ય એ ભાષા જાણે કંઈક છુપુ રહે !

મુજ ગુરે અહીં, આ એ બહાલી ! તહીં સખી બાપડી!  
મુજ શ્રવણમા રહે જૂદી બધા નર્તી વાતડી !  
પણ હુકય તો મહાર જૂદા સિતારમહી ઝુમે !  
પ્રતિનખ અને તારે નાદો જૂદા જ જૂદા ધુમે !

ટમટમ થતી પેલી હોલી નલે નવી વાહળી,  
રવિકિરણને પી જાતી ને નવીન રાદે ભગી,  
કટિ પર ધરે રંગીલી કેા સુરગનીં મેખલા,  
જગહળ થતા તાકે ખાતી વળી કંઈ હીચકા !

જગત પર કે આલું આલું જરૂર બની શકે,  
પણ રવિ જતા કાળા રંગે નકી ભગલું પડે;  
સ્થિર જરી ય કેા રાતો પીળો સુરંગ રહે નહોં !  
ત્યજી જઈ બધા રંગો પહારે જવાય વળી નહીં,



જહીં જહીં' ઉભો ત્યા રહેવાને સદા મન રહાય છે,  
 પણ ધસડતા પૂરે ના કે પગો સ્થિર થાય છે,  
 મન સ્થિર કર્યું ગાને, ધ્યાને, પ્રિયાવહને, વને,  
 મન સ્થિર કર્યું તો એ જ્યા ત્યા કર્યું "ન કર્યું"બને.

૬-૬-૬૮



## મિત્ર પંખીને



## દ્રુતવિલામિત

જગતમા ઉપકાર કથાય ના,  
શુભ ન ધન્યજીવું એ બહલા વિષે,  
પણ અહીં ઉપચાર રતિ તણા-  
વિહંગ- કે અહણી ય બની શકે.

## વસંતતિલકા

જૂલે ન આજ તરૂઓ, નથી હોર વાળી,  
તુંને ય કાળ બહુ પિંજરમા થયો છે,  
છે શાંતિ ! બાપુ ! તુજ પાખ તુરેલમા કે,  
રે ! ચાલ ! પખી ! તુજને વિટપે જૂલાવું

જૂલે ન અજ તરૂઓ, નથી હોર વાળી,  
હું પાસ બેસી મુજ હસ્તવતી જૂલાવું;  
શાખાર્થી તું કરીશ ના ત્યમ હી વચે એ,  
સ્વાતંત્ર્યની સ્થિતિ તને સ્મરણે ચકાવું.

## ઉપજાતિ

જે પિંજરે તેની સ્વતંત્રતા તો-  
અરે ! રહી અન્ય જ હસ્તમાહી,  
જેવું જવું માળી જ મોકલે ત્યા,  
ઉશાનના નીર તણા પ્રવાહને.

જે પાગળું તેની સ્વતંત્રતા તો,-  
 અરે ! રહી અન્યતણી કયામા,  
 તો યે નથી પારધિ હસ્તમા તું,  
 પ્રભુ તણે ગા ઉપકાર એટલો.

તારી અરે ! આ પરતંત્રતાને  
 સ્વાતંત્ર્યથી, લે, અધિકી બનાવુ,  
 માતાવતી બાલકના પદોને,  
 જેવું બને ભૂષણ અર્પે તે સમી.

ઇચ્છા ન તારી સમજી શકું હું,  
 તારા દુગો લીર કહે ન કાઈ;  
 કર્યો પ્રભુએ મુજ તે ગણીને,  
 તું તો રહે એ ઉપકાર ગાતું.

હું તો કરૂ છું મુજને રુચે તે,  
 તને રૂચું તેમ સદેવ બાણી,  
 ગોઠે ન ગોઠે પણ બાલકોને  
 જેવી ખરે છે પ્રયત્ને જનેતા.

કર્યો પ્રભુએ મુજ તે ગણીને,  
 તું તો રહે શીવ ગુકાવતું એ,  
 તને કિશાબાન કશું વ ના ના,  
 ક્યા ક્યા મને જીવન તું બને છે.

હીધુ બધુ ને ગણુવુ લીધેલુ,  
મહાનતા એમ જ ચાલનારી,  
સુગંધ પુષ્પેથી મળેલ માની,  
પર્જન્ય ગર્જ ઉપકાર અર્પતા.

### વસંતનિલકા

પેલા પડેલ જખમે તુજ કંઠમા શી  
મીઠાશ ત્હે વધુ સનોડ કરી ભરી છે,  
મ્હેકી રહેલ તરૂં અંદનના કબધે,  
કાઠે સુગંધ ન્યમ કાષ્ટિકની કુહાડી,

પેલા પડેલ જખમે તુજ નેત્રમા આ  
કાઈ નવીન જ ભર્યું, જગમા નથી જે !  
તે દષ્ટિ ના યુલયુલોનાં, નહોં જનોની,  
તે દષ્ટિબીન હજી કોઈ ગયું ન ગાઈ !

પેલા પડેલ જખમે તુજને કંઈ જે-  
તે એ જ, જે જીવન હેતુ હું શોધતો'તો !  
જે છે મળ્યું : અવરને કું અર્પવા તે  
આ કાવ્યબીન લઈ આમ ફર્યા કરૂં છું,

બીજાં વિહગમ રહ્યા બહુ ગીત ગાતાં-  
જેના સુઅગ તરૂંભૂષણ ચારુ રંગે,  
જેની ત્વશ, અપલતા, રમણીયતામાં,  
આનંદની છલક ને મ્હુનતો ફૂપા છે.

એવા વિહંગમ અનેક નિહાળતો હું,  
સ્વચ્છંદતા વનતણી ઉર ધારતો હું,  
તો એ ઠંથું હૃદય આ તુજને જ ભેતા,  
ભેતાં જ કાંઈ ઉપકાર લવી ઉપાડ્યું.

### વશસ્થવિન

ઉપાડતા ત્યા તુજ શી દશા હતી,  
મીચેલ નેત્રો ચીંચી પાખડી હતી,  
સુભીરતા, કૌમળતા કદી કદી,  
હતો હું ભેતો ખસ સ્વપ્નમા જ જે.

વિહંગમે જે ન હજી સુધી બન્યું,  
હથેલીને એ તુજ ધીરવું નવું  
તૃષાણુ વિશ્રલ જલે ધરે, અને  
ધરે સદા જેમ રવિચંદ્ર પદ્મિની.

અરે ! અરે ! માનવિથી ધવાયલું.  
ધરી શક્યુ માનવિને જ કેમ તું ?  
મધૂપ બ્યા ત્યા પકડાય પદ્મમા-  
પર તું છે ભતિતું સામ્ય એ કંઈ

તને નહીં સામ્ય કશું જનો સહે,  
જનો અરે ! પારધિ બ્યા ઘણું રહે,  
છના તું તો પારધિ હસ્તમા ય ત્યા,  
મને દિસે-ધારતુ એ અધીનતા

હતી નહીં હીતિ કશી તને ત્યંહીં,  
હિતેશ્વ માન્યો પ્રથમે જ સ્પર્શતા,  
હવા જ ન્યાં ત્યા જખમી ભુવે સદા,  
સાધુત્વ જોતું સદ્યે જ સાધુતા.

અધીનતા દૈવ પરે નવી જ એ,  
તને ઘટે ! બાપુ ! સુખો જ સાથમા,  
જહી તહી સામી જ ભાવના મળે-  
સ્વર્ગે મળે છે ન્યમ મિત્ર મિત્રને

#### વસંતતિલકા

તારા સુખોથી મુજ આ ઉપકાર ગાવો-  
એ ક્યારેય ઘટિત ના ! પ્રિય પંખી મહારા,  
છે તું જ બીજ તુજ સૌ સુખનું સદૈવ !  
છે ધાર્ત્રી-વૃષ્ટિતણું કારણ જેમ સિધુ

છે તું જ બીજ તુજ આ ઉરનું ય, પંખી !  
જે પામવું ઘટિત તે પ્રભુ દે તને છે,  
આ હસ્ત જેથી કરી પંખી ઉડી જતા સૌ,  
તેના પ્રભાવ નહીં કે તુજ ધીરવામા.

પંપાળતા કર શીખ્યો તુજ ધીરવાથી,  
છે કાણ કલ્પતર પામી ન યાચવાને ?  
પંપાળવું, નિરખવું, ધરવો ય કનેહ-  
જો દાન પામવું બધું તુજ પાસ ભાસે.

છે દર્દ કાઇ તુજ નેત્રમહી મળેલું—  
 જેવું સુખા શર્મા સહે સહુ કાળથી છે:  
 એ દર્દ જોઇ સુજ જીવન આ ફરે છે:  
 વારિ ફરે જ્યમ ચડી ઘટમાળમાંહી.

એ દર્દ જોઇ નિજ શાંતિમહી મળેલું  
 મહાઈ ધરે પશુ શરીર ય દિવ્યતા કા.  
 રે ! સ્પર્શતા, નિરખતા, શુભતા ય, પખી !  
 જે થાય તે ક્યમ કયુ જગ તતુઓને !

### ઉપભાનિ

મને મળ્યો તું પ્રભુબાલ ભાવે,  
 વાતસલ્ય હુમા હરિ એજ દેશે  
 લોકતા વિના અર્ધ જ લોજ્ય ભાવે,  
 નહી જ દેતો પ્રભુ અર્ધ કાઈ

મને મળ્યો તું પ્રભુસાખ્ય ભાવે,  
 તુથી જ પાતુ સમ પ્રાણીતાને  
 તું એમ દે, એમ લીધા કરે હું  
 રહે જીવતું, સાથ સદા રહું હું

૨૭-૪-૬૬



## વેચાઉં ક્યાં ?

ૐ

ગઝલ

વેચાઉં ક્યાં બીજે હવે આવી અહીં ? બોલો જરા !  
બોલો જરા ! શાને તમારી આખમા ઇનકાર આ ?

બોલો : વસીયું ક્યાં જઈ છોડી તમારા મહેલને ?  
આકાશમાં ના, ના જહામાં, ના કબરમાં છે જગા !

આવું તમારી પાસ ફરેથી ખરીદી સાંભળી,  
કહેનાર જૂઠા હોય તો બીજે કહો ! છે રાહ ક્યાં ?

આલમ ખરીદો છે બધી, પૂરી મુરાદો સૌ કરે,  
આ ચાહનારા સૌ તમારા ! એકલો શું હુંજ ના ?

ઐમાનમાં ઉલો સદા પત્થર બની નેચા કરું !  
છે ત્યાં ય શું સોઈ તમોને આ પથારી કાજ ના ?

દરબારમાં દાખલ કરી દરબારમાંથી શું કાઢ્યો ?  
નેઈ તમોને રૂબરૂ હાવા બુતો પૂછું કયહા ?

આપો હુકમ, રજ તે જગાની આખનો મુરમો કરું,  
આંખો અહીં લેઈ શુભામી બાદશાહી વેચવા.



ઉભો રહી અગારમા એને હિના મ્હારી ગણું,  
દાઝુ જરી તો રોકશો ના પળ-ઘડી એ દ્વારમા

શાને ફજેલી આ કરાવો હો તમારા માલની ?  
વેચાઈ છુ ચૂક્યો, હરાજમા ઉતારો કા બલા ?

જે જે તમારૂં, તે ઉપર ના હાથ મૂકે કોઇએ  
શું ખલકના વેચાણમા મ્હારી ખરીદી યાદ ના ?

મ્હો કા ઝુકાવ્યુ ? ફેરવ્યુ ? કા આખ ના ઉચી કરો ?  
છે બોલતા એ શી સરમ ? અ. હુકમ, આપો છો રબા ?

બોલો ! જવાનુ તો કહો ! એ બે થુકન તો સાબળુ !  
મિસ્કીનને એથી સમુરી ! શી બખીલી બોલતા ?

બોલો નહી ! હું ના ખસું ! છોને જમાના વીતતા !  
વેચાણને માગી તમારા શી જમાનાની તમા ?



## આપની રહમ



ગઝલ

મિટી હતો, તે આપનો બદો બનાવ્યો-શી રહમ !  
માગી ગુલામી આપની, બંદી મહોબત-શી રહમ !

આવ્યો અહીં છો દોસ્તદારીનો લઈ દાવો સદા !  
ખોસા દઈ ગાલો જગાડે નિદમાથી એ રહમ !

એવી કદમબંધી કરીને કા લબવો રોજ રોજ ?  
છેદિલગી ખ્યારી, મગર કયા હું અને કયા આ રહમ ?

મેદી બનાવી આપ માટે, તે લગાવો છો મને,  
શાને જબરજસ્તી કરે આ પેર ધોવાને રહમ ?

આ આપને જોઈ લબતા બાગના મહારા ગુલો,  
જે ખૂચતા કદમે ચડાવે તે શિરે રાને રહમ ?

હું ચૂમવા જતો કદમ, ત્યાં આપ આવો લેટવા,  
શુન્સો કરૂ છુ, આખરે તો આપની હસતી રહમ !

ના પેર ચૂમ્યા આપના, ના પેરમા લોટયો જરા,  
પૂરી મુરાદો તો થવા દો ! માનશુ તે એ રહમ !

ના માનતા તો ના કહું, જે જે બનાવો તે બનું  
તો એ કદમના ચાર ખોસા આપશે શુ ના રહમ ?

હું જેમ આ ઘટતો ગયો, આપે બડાવ્યો તેમ તેમ,  
જ્યા જ્યા પડુ ત્યા ઝીલવા હાજર ખડી છે આ રહમ !

મહારો સિતારો ભેઈ આ તીખા બન્યા છે દુશ્મનો  
ગાફેલ છુ હું, એ બન્યો આ આપની બાણી રહમ !

ચારી ન છૂપે આપની, છાની મહોબત ના રહે,  
બાણી ગઈ આલમ બધી તે ના જવા દેજો રહમ !

આવો, ચડાવી છે મૂક્યો આ આપનો આપે શુભામ,  
તો મહેરબાની ઝીરવાએ ! એટલી માશુ રહમ !

જ્યા જ્યા ચડાવો ત્યા ચડુ છુ હાથ હાથે લેઈને,  
એ હાથ છૂટી ના જવાને દમબદમ હોજો રહમ !

નીરની સાથે ચડે છે નીરના ખીલી કુલો,  
ના ઉતરાતુ નીર સાથે: નીરને છાજે રહમ !

લાખો શુન્હાઓમા છતા છુ આપનો ને આપથી,  
લાજે જખા, માશુ છતા-આખાદ હોજો આ રહમ !

૧૨-૧૨-૯૯



## શરાબનો ઇનકાર



## ગાઝલ

આવું કહો કયા એકલો ? આશક જહા થાતી નથી,  
 ખ્યલુ ભર્તુ આ ના કદર, પીવા જહા ખ્યાલી નથી.

છે ખ્યાસ, છે શોખે અને છે આ જીગરને મહોભતે,  
 મીઠુ લાલુ જામે, મગર, હા ! સોભતી પીવા નથી.

નૂરે જૂદ ઇના તમે સાફી, શગબી ને સનમ,  
 સોમન હુગારી અલમે, આલમ યહી ઇરકે નથી.

બેઇરક શુ જાણે શરબી રા શરાબીની મઝા ?  
 બેઇરકથી જૂની મહામન તૂટતી આવે નથી.

આલમ, પિશ્વ, માફર, બિનાદર, દોસ્ત ને શુ શું નહીં?  
 ગફલતે તેન સુવારી જામ પીવાતું નથી.

આ જામ પર લાખો જહા કુરઆન તો કરવી ઘટે,  
 તો યે સગાઈના હકે એ પેશકદમી ના થતી

પીવાડવું જો ના ખને, પીવું પછી ચોરી કરી,  
 આલમ રહે હું કયા હસુ ? એ ખૂન જોવાતું નથી.

સોખત વિના કેવી શરાબી ? શી ખુગારી એકલા ?  
 આ જામ ખ્યાડુ જિંદગીથી, તો ય ચૂમાતું નથી.

ખ્યાલું જરી પીતા જીગરથી આ જહા છૂટી પડે,  
પીનાર પી પી જાય તો આલમ તણું કોઈ નથી

ખ્યાલું ધરૂં જ્યા હું લભે આલમ પુકારી ઉઠતી;  
જ રો, જંગ, કુલો રડે આસુ સહાતા એ નથી.

છો ખ્યાલથી આવ્યા અહીં આકૃત ન આ ધારી હશે,  
નાઉમેદની હવે મારી મગાતી એ નથી.

સાકી, સનરા, પાછા ફરે, ઠેલું તમારા હાથને  
ઇશકે જહાંમા ઇશકનું આ જામ લેવાતું નથી

તો યે મનમ ! સાકી ! હમારી રાહ તો જો જો જરૂર  
પીધા વિના આ જીરને રાહત નથી ' એને નથી ' !

તાજિમેથી, ઇશકથી, લાજો ખુશામદથી અગર  
જાઉં જહાને લાવવા, તો ત્યા મઝા એને નથી.

આશક થઇ ખ્યાસી હશે આલમ તમારી એક દી  
સાથે લઈ પીશું શરાબી, હુઝૂ ત્યા પીવા નથી.

૨૭-૧-૧૯૦૦



## તમારી રાહ



ગઝલ

થાક્યો તમારી રાહમા ઉભો રહી હાવા, સનમ !  
રાહત ઉમેદીમા હતી બતી ગળી હાવા સનમ !

પી કાફરોના હાથનું પાણી ઉગેલું ઘાસ, તે  
મિટ્ટી ગણી અગે વૈંટાયું મૂળ નાખીને, સનમ !

પહાડો હતા, રેતી બન્યા રેતી બની પહાડો, અને  
આવી કબર સામે ઉભી બગો-ઉઠો ના કા? સનમ!

પાણી બની ઢોળાઉ છુ, હું દમબદમ ગમને કુવે,  
અધાર છે, લાચાર છુ, સીંચી-હવે સીંચી, સનમ !

સાબૂત છે ના દોગ આ, આવો, લગાવો મીઠુ તો,  
ખેચી ઉભા છે ખજરો આ હુશ્મનો નીચે, સનમ !

આહી શરાબે નીર લેળ્યું છે હમારા અલિમે  
પીતા ન ફાવે ખ્યાસમા, આ દમ લખે આવ્યો, સનમ !

પીતા ન ફાવે છે હવે, પીતો મઝાથી જે સદા  
કાને તમારી સાલણી મીઠી શરાબી છે, સનમ !

છીપી રહ્યા છે ખ્યાસને આ અઝવે લાખો અહી,  
હુ તો તમારૂં નીર સાચું શોધતા ખ્યાસો, સનમ !

છે ખ્યાસ, છે ભૂખે, ઉપર જોને પુરાઈનો વળી  
છે રાહ જોવી એકલા કયા-કયા સુધી હાવા ' સનમ '

માફી તમારી છે બધે, જાણું અહીં ચે ખૂબ છે '   
માફી પુકારોને દધ ઝીલી હવે લેજો, સનમ '

લાઝિમ પુરાઈ આ બધીને ચૂપકી, ખાવિદ ' છે,  
તો ચે ઉઠે છે ઉકળી ખૂને જીગર ખૂમે, સનમ '

હુ થી થયું ના, ના થતુ, યા ના થશે કાઈ અહીં '   
તકલીફ તા આખર તમારે જે તમારે છે, સનમ '

થાકી રહ્યો પૂરો અહીં, માફી હવે તો મોકલો,  
છે માફ જો કરવું બધું, તો આજ ના શાને ? સનમ '

૨૬-૨-૧૯૦૦



## મહારી તુલસી



### શિખરિણી

બધુ ખોયુ સાથે પ્રભુ તરફ જતા જગતનુ,  
જનારાના જતા કઠિ પણ નથી હાથ પકડયા,  
તરંગો સિધુના ત્યજી જતા ઓટ સમયે,  
અથા તેવા દૂરે ગુરુજન સખા સ્નેહો સઘળા

બહુહું ના રોયો, પરમ સુખ સ્વામી તણી કુરા,  
ન કિન્તુ સ્વામીનો સહચર બને સેવક કદી  
રવિથી પોષાતા નયન રવિ સામે નવ ટકે,  
શુણી ના વા કયા ગરૂડ સહ મૈત્રી શુકતણી

વધે છે વેદી તે જરૂર સહુ વૃદ્ધિ પ્રભુતણી.  
છતા કાક્ષા તેને સલિલ તરૂ માલી પૃથિવોની,  
વધે આ આત્મા તે જરૂર સહુ વૃદ્ધિ પ્રભુતણી,  
છતા હું જેવાની મુજ હૃદયને સોબત ઠરી.

### મંદાકાન્તા

વાર્તીતીરે હરિત તૃણમાં લોટતી કેા મૃગીને  
ચાહી આવી નિજ રૂઢિરના બાલની જેમ પીડે,  
ગોવાળીમાં પ્રભુ તણો મને તેમ અશ્રુ ભરીને  
ચાહી આવે પરિચિત બધા દૂરના એ મુખોની.



છોડી આજ્યા ફરી અહીં હવે આવવા ના કહે તે,  
જૂઠા જૂઠા નર્વાન મળતા જીવ ના ત્યા ઠરે છે  
ઉઠરાયો-ફલકુલ કુટયા-રોષ જે સ્થાનમાંહી,  
એ ચી તેનું સ્થલ પલટતા પોષતા યે સુકાતો

### વસંતતિલકા

સ્વામી સમાન અતિ દિવ્ય નહી સહાતું,  
જૂઠા નવા જનથો ના ઉર ચાત થાતું,  
કાંઈ નવુ નયન તોપણુ શોધતું,  
સ્વામી કને હૃદય સોળત યાચતું,

ઈચ્છિયુ પરતુ નવ પખો મૃદુ પળાય,  
સ્વાતચ્ચપિજર મહી ક્યમ તે રખાય ?  
છે આજ જીવ મુજ દેહમહી પુરાયો,  
ના હું ય પિંજસ્તણા હુ ખથી અમણ્યો

### ઉપમાતિ

સ્નેહે ઉછેરી તુલસી પછી મ્હે  
વાલી હતી એ મુજ દાર પાસે,  
પિતામૃદે જેમ વધે કુમારિકા,  
તે તેમ નિત્યે વધતી જતી' તી

વાચા વિનાની નિજ બાલકીને,  
મુખે ધરે છે જ્યમ દૂધ માતા'

ગળેલ પાણી લઈ તેમ તેહને  
હું નિત્ય સલાળથાં પોષતો'તો

રૂએ ન તેને કરતો હું ફર તે,  
તેને રૂચુ ફરથાં લાવો દેતો,  
નિહાળી તેને મુજ ઉર બાણતુ-  
તેને રૂચુ આ અથવા રૂચુ ના

વટોળ શીઘ્રે કદિ ઉડતો' તો  
તેનો છુપો સાદ શુભી જતો હું,  
કુણા શિશુગાલ સમાન પણને,  
ખ ખેરતો ને જલ છટતો હું  
સૂર્યોદયે એ ઉડતી હતી ને,  
સૂર્યાસ્ત થાતા ઝટ પોઢતી'તી,  
લૂ લાગતા કલાત કદિ થતીને,  
સદા નહીં તો મુખપૂર્ણ જૂલતી.

મ્હારૂ હતું બાળક ફર પારણે,  
તેના સુવાળા કર શી લતાએ  
નવી નવી નિત્ય કુટી કુટીને  
કથારા મહીં નાચી કુદી રહેતી

ફરે હતું બાળક એ સમાન,  
મ્હારૂ ખરે ! બાળક એ બનતી'તી  
“આ માત્ર છે રોપ, વને ઉગે તે,”  
એ હું ય સ્નેહે વિસરી ગયો'તો.

મને નવી સોખત આપવાને  
બોલાવતી તે ક'ઈ બાળકોને,  
નિર્દોષ એ બાળક સાથે હું ત્યા  
ક્યારા કને નિત્ય સુખી થતો'તો

શ્રીમ્ને જરે આકળ શીત રાતે,  
તે કેમ ? ક્યાર્થે ? ન કશું જણાયે,  
તેની કૃપા ઈશતણી વહતી,  
તેણે મને સોખત આપી'તી

મેં જ્યારથી એ તુલસી ઉઠેરી,  
શ્રદ્ધા બની નૂતન કે રસાળી,  
વિયોગથી નેત્ર સુકયા હતા તે,  
આશા સ્મૃતિમા સુખસિદ્ધ રહેતા

### વસંતતિલકા

મ્હારે પરતુ પરગામ જવું ઠર્યું'તું,  
હું તો ગયો, ન વિસરી તુલસી ગયો'તો,  
સ્નેહિ હતો કદિ, હતો હજી જે પડોશી,  
તેને કહી તુલસીના જલનુ ગયો'તો

ધાત્રી કને શિશુ ત્યજી જ્યમ માત બતી  
ચિતા ધરી હૃદયમા ત્યમ હું ગયો'તો,  
“કોને ગમે ન તરૂને જલ સીંચવાનું—”  
વિશ્વાસ એમ ધરી હું સુખમા રહ્યો'તો

મહારો પડોશોં પણ સ્વામોં તણે વિરોધી  
 મહારો વિરોધોં વળોં એ વિસરી ગયો હું,  
 મહાની હતી તુલસોં સ્વામીં તણી હતી એ  
 તેથી ન તે કરથોં જિહુ કદિં ચ પામી

રે ! વ્યાધિ દુષ્ટ જ્યમ કો ગૃહોંને ચિતાને  
 તેની જ સતતિ પરે ઉતરી પડે છે,  
 શત્રુત્વ તેમજ પડોશોંતણુ અરે ! એ  
 મહારી ગરીબ તુલસી પર ઉતર્યું તુ.

### ઉપજાતિ

આવ્યો ફની હુ સુજ દાર પાસે,  
 મરી હતી એ તલમી બિચારા,  
 બહુ દિનો મે પછી નીર સોચ્યુ,  
 બનો ન નીલી કદિં એ ફરીથી

૭-૫-૧૯૦૭



